

Autors: Van Jinlin (13.gs.)
Papildinājis: Huan Hepin (20.gs.)

Tulkojums: Natālija Rodionova
Komentāri: Agita Baltgalve

三字經¹
“Trīs Zīmju Kanons”²
jeb
Īsā Ķīnas kultūras vēsture³

1. Cilvēka dzīves sākumā raksturs pamatā ir labs⁴, raksturs visiem ir līdzīgs, bet mācības cilvēkus attālina vienu no otra. Ja cilvēks nemācīsies, viņa [labais] raksturs izmainīsies. Mācību ceļš ir vērtība, kas atkarīga no mērķa.
2. Agrāk **Mendzi** māte izvēlējās apkārtnes vietu.⁵ Dēls nemācījās un māte salauza stellēm atspoli.⁶ **Sjuņ Džihe**, izmantojot pareizo metodi, mācīja savus 8 bērnus, un viņu vārdi kļuva slaveni.⁷
3. Audzināt, bet nemācīt ir tēva kļūda. Ja mācības nav stingras, tad skolotājs ir slinks. Ja bērns nemācās, tad tas nav tas, kas viņam piemērots. Ja bērnbā nemācīsies, ko darīs vecumdienās?
4. Ja nefrītu neapstrādā, tas nekļūst par dārgakmeni.⁸ Cilvēks, kurš nemācās, nezina taisnīgumu⁹. Esot cilvēkbērnā, tieši jaunības laikā jātuvinās skolotājam un draugiem, mācoties uzvedības normas.
5. **Sjan** 9 gadu vecumā spēja sasildīt segu.¹⁰ Godbijība pret radniekiem ir tas, ko vajag pildīt. **Žun** 4 gados spēja atdot persiku.¹¹ Cieņu pret vecākajiem brāļiem un māsām vajag zināt jau sākotnēji.
6. Galvenais ir godbijība pret vecākiem un vecākajiem brāļiem, [tikai] pēc tam [nāk] zināšanas. Ir jāapgūst noteikti skaitīšanas pamati un jāiepazīstas ar noteiktu literatūru. Viens un desmit, desmit un simts, simts un tūkstsots, tūkstsots un desmit tūkstoši.¹²

¹ [Saņ dzi dzjin].

² Ķīniešu valodā katra rindiņa sastāv no trīs hieroglifiem.

³ Šī grāmata tradicionālajā ķīniešu izglītības sistēmā kalpoja kā ābece, ko bērni kā pirmo mācījās no galvas. Tai pamatā ir konfuciānisma morāle un ētika, bet saturis ietver sevī bāzes informāciju par Ķīnas vēsturi, filosofiju, literatūru, dabas zinātnēm un socio-antropoloģiju.

⁴ Konfuciānistu starpā risinājās diskusija par to, vai cilvēka sākotnējā daba ir laba, ļauna vai arī neitrāla.

⁵ Mendzi (3.gs.p.m.ē.), konfuciānisma filosofs. Viņš jau agri zaudēja tēvu, viņu izaudzināja un izglītoja māte. Šeit domāts stāsts par to, kā māte izvēlējās atbilstošu dzīves vietu, vairākas reizes pārceļoties, lai dēlam radītu labvēlīgu attīstības vidi. Sākumā viņi dzīvoja pie kapiem, tad pārcēlās uz dzīvi pie tirgus, bet visbeidzot izvēlējās mājvietu pie skolas.

⁶ Kad Mendzi bija sliktas sekmes, māte sabojāja savu tikko veidoto rokdarbu, lai simboliski parādītu, kāds rezultāts būs, ja zēns pavirši izturēsies pret mācībām, savu kā bērna darbu.

⁷ Sjuņ Džihe bija vēlinās Haņ dinastijas galma ierēdnis. Viņu dēvēja par „svēto vīru”, bet viņa dēlus – par „astoniem pūķiem”.

Viņš ar savu tikumību un izcilo piemēru pareizā veidā audzināja dēlus, kuri arī kļuva par ievērojamiem cilvēkiem.

⁸ Šis ir ļoti pazīstams ķīniešu izteiciens, kas raksturo talantīgu cilvēku, kurš neatīsta savas spējas.

⁹ Taisnīgums jeb pienākums – viens no konfuciānisma ētikas pamatprincipiem.

¹⁰ Šeit domāts Vēlinās Haņ dinastijas ierēdnis Huan Sjan, kurš jau 9 gadu vecumā prata rūpēties par tēvu. Ziemā viņš ar savu augumu vispirms sasildīja gulvietu un tikai tad aicināja tēvu gulēt. Bet vasaras tveicē ar vēdekli gultu atdzesēja un tad aicināja tēvu uz dusu. Tradicionālajā Ķīnas sabiedrībā tēvs mājās mēdza būt reti, tāpēc bērna audzināšanai pievērsās māte, ar tēvu bērniem bija minimāls kontakts, parasti viņu uzskatīja par ideālo paraugu.

¹¹ Domāts Kun Žun no Vēlinās Haņ dinastijas (Konfūcija pēcnācējs 20.paaudzē). Kad viņam bija 4 gadi, tēvs bērniem esot iedevis persikus, mazais Žun izvēlējās vismazāko sakot, ka viņš ir vismazākais, bet brālis ir lielāks, tādēļ brālim jāatstāj lielākais persiks.

¹² Viens, desmit, simts un desmit tūkstoši ir pamata skaitļi ķīniešu valodā, aritmētikas pamati.

7. 3 matērijas – debesis, zeme un cilvēks. 3 spožumi – saule, mēness un zvaigznes. 3 pamatprincipi¹³ – taisnīgums starp valdnieku un ministru, radniecība starp tēvu un dēlu, saskaņa starp vīru un sievu.¹⁴
8. Ir sacīts par pavasari un vasaru, ir sacīts par rudeni un ziemu, šie 4 gadalaiki mainās bezgalīgi. Ir sacīts par ziemeļiem un dienvidiem, ir sacīts par rietumiem un austrumiem, šie 4 virzieni satiekas iekš vidus.
9. Ir sacīts par ūdeni, uguni, koku, metālu un zemi – šie 5 elementi ir pamats skaitļu zinātnei. 10 stumbri ir no *dzja līdz gui*; 12 zari ir no *dzi līdz hai*.¹⁵
10. Ir sacīts par „dzelteno ceļu” – vieta kur saule kustās.¹⁶ Ir sacīts par „sarkano ceļu” – kas kļuvis par centrālo asi.¹⁷ Zem sarkanā ceļa ir ļoti karsts. Mūsu Plaukstošā Vidus [valsts Ķīna] atrodas ziemeļaustrumos.
11. Auksts, karts, mērens [laiks]. Salna un rasa mainās. Pa labi ir augstkalne, pa kreisi – jūra.¹⁸ Ir sacīts par Čandzjan [Jandzi] un Huanhe, ir sacīts par Huaišui un Dzjišui – šīs 4 straumes ir „Pierakstos par ūdeņiem”.¹⁹
12. Ir sacīts par Daišaņ un Huašaņ, Sunšaņ, Henšaņ un Henšaņ²⁰ – šīs ir 5 smailes, kalnu nosaukumi.²¹ Senāk 9 apgabali sadalīja teritoriju, šodien ir 35 provinces.²²
13. Ir sacīts par ierēdņiem un zemniekiem, ir sacīts par amatniekiem un tirgotājiem – šie 4 pilsoņi ir valsts labums.²³ Ārstiem, zīlniekiem un pareģiem – visiem ir metodes un prasmes. Astroloģija un ģeomantija²⁴ ir mazā ceļa dubļi.²⁵
14. Zemes radīti ir zāle un koki, šie augi ir visapkārt – gan ūdenī, gan uz zemes. Ir kukaiņi un zivis, ir putni un zvēri, šie dzīvnieki var lidot un skriet.
15. Rīsi, sorgo, pākšaugi, graudi, prosa un prosas paveidi – šie 6 graudaugi ir tie, ko ēd cilvēki. Zirgi, govys, aitas, vistas, suņi un cūkas – šie 6 mājlopi ir tie, ko audzē cilvēki.
16. Ir sacīts par prieku un dusmām, ir sacīts par skumjām un bailēm, mīlestību, naidu un iekāri – šīs 7 jūtas piemīt [cilvēkam]. Ir sacīts par cilvēcīgumu, taisnīgumu, pieklājību, zināšanām un uzticību – šajās 5 pastāvībās²⁶ nav pieļaujama nekārtība.
17. Zils, sarkans, dzeltens, melns un balts – šīs 5²⁷ krāsas ir tās, ko acis atpazīst. Skābs, rūgts, salds, ass un sāļš – šīs 5 garšas ir tās, ko mute saģaršo.

¹³ Šie ir trīs galvenie hierarhiskās sabiedrības attiecību modeļi, ko analizēja konfuciānisms: 1) valdniekam ir jādod taisnīgas pavēles, ministriem un ierēdņiem ir jāizpilda savs pienākums; 2) vecākiem ir ar mīlestību jā rūpējas par bērniem, bet bērniem ir jācieņa un jāgodā vecāki; 3) vīram ir jāpilda savi pienākumi sabiedrībā un amatā, bet sievietai jā rūpējas par ģimeni un mājas lietām.

¹⁴ Minot 3 triādes, dots salīdzinājums starp dabas ritumu un cilvēku sabiedrību, kosmosa un mikrokosmosa pamatprincipiem.

¹⁵ Tradicionālajā Ķīnā lietoja divas skaitļu sistēmas: pirmo sauca par „debesu stumbriem”, otro – par „zemes zariem”, kombinējot 10 un 12 skaitļu virknes tika izveidots 60 skaitļu cikls, ko izmantoja laika skaitīšanā.

¹⁶ Saules rotācijas aplis debesīs.

¹⁷ Ekvatora josla uz zemes.

¹⁸ Pa labi un pa kreisi izejot no ķīniešu subjektīvās perspektīvas, pa labi – Ķīnas rietumu daļa, pa kreisi – Ķīnas austrumu daļa.

¹⁹ Domātas četras lielākās upes senajā Ķīnā. Agrāk tās visas aizsākās rietumu kalnos, plūda cauri centrālajai Ķīnai un austrumos ietecēja jūrā.

²⁰ Henšaņ ir homonīmi: divu dažādu kalnu nosaukumi, kuriem ir vienāda izruna, bet atšķirīgi hieroglifi.

²¹ Senajā Ķīnā šie bija pieci svētie kalni.

²² Uzska, ka jau no Dzeltenā Imperatora laikiem Ķīna dalījās 9 apgabalos, 1945. gadā tika izveidotas 35 administratīvās vienības, bet mūsdienā ĶTR ietilpst 21 province (22 provinces, ja skaita arī Taivānu) un 5 autonomie apgabali.

²³ Tradicionālajā Ķīnā pastāvēja sabiedrības dalījums četrās šķirās, katra no tām izpildīja noteiktu darbu, tā nesot labumu kopējai valsts labklājībai.

²⁴ Burtiski: zvaigznes, zeme un debesis.

²⁵ Senajos laikos astroloģija, zīlēšana un ģeomantija bija vissvarīgākās zinātnes nozares. Lai tās izprastu, bija ilgi un pamatīgi jā mācās. Bet vēlāk radās daudzi viltvārži un diletanti, kuri paviršu prasmju aizsegā vieglā ceļā pelnīja iztiku. Tādēļ konfuciānisti un ierēdņi skatījās uz tiem ar nicinājumu.

²⁶ Piecas konfuciānisma morāles un ētikas pamatvērtības, kas tika uzskatītas par pastāvīgām un nemainīgām.

²⁷ Ar skaitli 5 austrumu kultūrās saistās ļoti plaša simbolika, tas norāda ar pozitīvo pilnību.

18. Aitas smaka, piedeguma smaka, smaržīgums, zivs smaka un pelējums – šīs 5 smakas ir tās, ko deguns saož. Smagais *gun*, maigais *šan*, plūstošais *dzjue*, atkārtotošais *dži* un krītošais *ju* – šīs 5 skaņas²⁸ ir tās, ko ausis sadzird.
19. Ķirbis, zeme, āda, koks, akmens, metāls, kopā ar zīdu un bambusu – tie ir 8 instrumenti.²⁹ Ir sacīts par līdzeno un kāpjošo, ir sacīts par krītošo un ieejošo – šie 4 [valodas] toņi ir pareizi jāskatās.³⁰
20. Deviņās paaudzēs seko senči un radi – vecvecvectēvs, vecvectēvs, vectēvs, tēvs un es pats. Es pats un bērns, bērns un mazbērns, no mazbērniem līdz mazmazbērniem un mazmazmazbērniem.
21. 5 attiecību veidi sākas ar vīru un sievu. Tēvs un dēls ir pirmie, valdnieks un padotais pēc tam. Nākošie ir vecākie un jaunākie brāļi, kā arī draugi.³¹ Attiecības vajag sekot hierarhijai un to nedrīkst pārkāpt.
22. Ir tēva vecākais un jaunākais brālis, ir mātes brāļi un māsas bērni, kā arī sievas tēvs – šie ir trīs [radnieku] kopu nosaukumi.³² *Džanfu* un *cjifu* sēru tērpi, *dagun*, *sjaogun* un *sima* – šie ir 5 apģērbi dzīves beigām.³³
23. Vienmēr, mācot bērnus, vajag pievērst [tiem] īpašu uzmanību, sīki mācīt par senatnes [notikumiem], izskaidrojot punktus un komatus.³⁴ Uzvedības normas, mūzika, šaušana ar loku, braukšana ar ratiem, kaligrāfija, matemātika – šīs 6 senās mākslas šodien nav pilnīgas.³⁵
24. Tikai kaligrāfijas mācībai visi cilvēki seko, kad iepazīst hieroglifus un skaidro tekstus.³⁶ Ir senais raksts³⁷, lielais un mazais zīmograksts, ierēdņu raksts, zāles raksts un citi - tie nevar tikt sajaukti.
25. Ja mācības iziet plašumā, tad bailes no daudzuma, bet analizējot kopsavilkumu, var izzināt cēloņus [un likumsakarības]. Tam, kurš ir skolnieks, vajag apzināt sākumu. Pamatskolas nobeigumā var sasniegt 4 grāmatas³⁸.
26. Konfūcija „Apkopotās runas” [Luņju] ir 20 nodaļās. Grupa mācekļu pierakstīja [viņa] izcilos vārdus. „Mendzi” ir 7 nodaļās. Viņš atšķir [cēlos] valdniekus no tirāniem, runā par cilvēcīgumu un taisnīgumu.
27. „Vidus mērenību” [Džunjun]³⁹ pierakstīja **Dzisi**⁴⁰. Vidus [džun] nesliecas uz vienu pusi, mērenība [jun] nemainās. „Lielā mācība” [Dasjue] ir mācības process, sākot no sevis izkopšanas līdz harmoniskai [valsts] pārvaldei.

²⁸ Pentatoniskās skaņkārtas 5 toņi tradicionālajā ķīniešu mūzikā.

²⁹ Astoņi materiāli, no kuriem gatavoja tradicionālos mūzikas instrumentus: mēlītes pūšamos instrumentus no ķirbja, porcelāna svilpītes no māla, bungas no ādas, sitamos āmuriņus no koka, zvanus no akmens, sitamos šķīvjus no metāla, stīgu instrumentus no zīda un pūšamos instrumentus no bambusa.

³⁰ Agrāk ķīniešu valodas fonētikā tika izdalīti 4 toņi, kuri atbilst mūsdienu standarta valodas toņiem apmēram šādi: 1. tonis ir līdzens, 2. un 3. ir kāpjoši, 4. ir krītošs, bet ieejošie toņi saglabājušies tikai dialektos tajās zīlēs, kuras beidzas ar aprautiem līdzskaņiem, piem., **p, t, k**.

³¹ Konfūciānisma hierarhijā šie bija 5 galvenie attiecību modeļi: vīrs un sieva, valdnieks un padotais, vecāki un bērni, jaunākie un vecākie, un attiecības starp draugiem.

³² Trīs radnieku kopas: tēva dzimta, mātes dzimta un sievas dzimta.

³³ Šie dažādie tērpi radniekiem bija jāvalkā (attiecīgi no 3 mēnešiem līdz 3 gadiem), sērojot pēc mirušajiem: vecākiem, vecvecākiem, brāļiem un māsām, tēva radiem un sievas radiem.

³⁴ Senajos tekstos nebija mūsdienu valodā pazīstamo pieturzīmju, tādēļ bērniem vajadzēja arī izskaidrot, pēc kādiem principiem dalās teksts un kuri hieroglifi norāda uz teikuma sintaksi un gramatiskām struktūrām.

³⁵ Šo teikumu tekstam ir pievienojis Huan Hepin, norādot, ka ne visas šīs prasmes arī mūsdienu Ķīnā ir tik izplatītas kā senos laikos.

³⁶ Šeit asociācija arī ar Vēlīnās Haņ din. valodnieka Sju Šeņ darbu „Šuoveņ dzijedzi”, kurā skaidrota hieroglifu izcelsme un nozīmes.

³⁷ Domāti ieraksti uz dzīvnieku kauliem un bruņurupuču bruņām.

³⁸ Četri konfūciānisma literatūras pamatdarbi: Konfūcija „Apkopotās runas”, „Mendzi”, „Traktāts par vidusceļu”, „Lielā mācība”.

³⁹ Labāk pazīstams kā „Traktāts par vidusceļu”.

28. Šīs⁴¹ bija divas nodaļas „Rituālu rakstos” [Lidzji]. Šodien tās izplatītas kā atsevišķas [grāmatas], pamatojoties uz **Juanhui** [izvēli]⁴². 4 grāmatas pilnībā pārzinot un „Godbijības kanonu” [Sjaodzjin] labi izprotot, var sākt lasīt 6 kanonus.
29. 6 kanoni apvieno žū skolas [konfuciānisma]⁴³ metodes. [Valdnieks] **Veņ** sastādīja tos Džou dinastijas [laikā], Konfūcijs tos atstāstīja. „Pārmaiņu kanons” [Jidzjin], „Dziesmu kanons” [Šidzjin], „Dokumentu kanons” [Šudzjin], „Rituālu raksti” [Lidzji], „Pavasaru un Rudeņu hronika” [Čuņciju]. „Mūzikas kanons” [Juedzjin] ir zudis, pārējie [mūsdienās] ir atrodamī.
30. Ir „Savienotie kalni” [Lienšaņ], ir „Atgriešanās zemes krātuvē” [Guidzan], ir „Džou pārmaiņas” – šīs 3 [mācības par] pārmaiņām ir zināmas. Ir paraugi un stratēģijas, ir pamācības un edikti, ir zvēresti un rīkojumi – [tie ir] „Dokumentu kanona” noslēpumi.
31. Ir valstu ieražu [dziesmas], ir [lielās un mazās] odas un himnas. Tie ir nosaukumi 4 dzejām, kuras vajag deklamēt. „Džou rituāli” [Džouli] ir sarakstīti 6 ierēdniecībām. „Rituālu normās” [Jili] ir 17 nodaļas.
32. **Lielais Dai** un **Mazais Dai**⁴⁴ apkopoja „Rituālu rakstus” [Lidzji], atstāstīja viedo vārdus, pilnīgoja „Rituālu rakstus” un „Mūzikas kanonu”. [Viedo] valdnieka pēdām izzūdot, tika sacerēta „Pavasaru un Rudeņu hronika”, kas ietvēra slavu un kritiku, sadalīja labo un ļauno.
33. Tai ir 3 pārmantojumi⁴⁵ – **Gunjan**, **Dzuo** kunga un **Gu Lian**.⁴⁶ „Erja” vārdnīca labi prot izšķirt vārdus. Pētot klasiskās mācības par to neviens nav pārāks.
34. Senie viedie sarakstīja, agrākie gudrie pārmantoja, līdz ar anotācijām un skaidrojumiem tika pilnīgi pabeigtas 13 klasiskās grāmatas. „Dzuo pārmantojums” [Dzuo džuaņ] ir ārpus tām, un arī „Valstsvīru runas” [Guoju]. Apvienojot visas šīs klasiskās grāmatas, kopējais skaits ir 15.
35. Kad klasiskie teksti jau ir skaidri, tikai tad var lasīt izcilo skolotāju⁴⁷ darbus, iegūt no tiem svarīgāko un izkonspektēt to faktus. Senatnē bija 9 filosofiskie novirzieni, daudzi nav saglabājušies. Paņemot 5 veidu [skolas], jākopj raksti un to būtība.
36. 5 skolotāji bija **Sjuņdzi** un **Jan Sjun**, **Veņ Džundzi**, **Laodzi** un **Džuandzi**. Kad skolotāju un klasiskie teksti ir labi zināmi, tad [jā]lasa visas vēstures, [jā]apskata ģeneoloģijas⁴⁸, uzzinot par to [valstu] beigām un aizsākumiem.
37. No **Fusji** un **Šeņnun** līdz **Huandi** – tos sauc par 3 [leģendārajiem] imperatoriem, kuri dzīvoja senos laikos. **Jao** un **Šuņ** laikā valsts plauka, viņi atteicās no cienījamās vietas⁴⁹. Tie bija 2 imperatori, kurus sauca [arī] par **Tan** un **Ju**.⁵⁰
38. Sja dinastiju dibināja **Ju**, Šan dinastiju dibināja **Tan**, Džou dinastiju dibināja **Veņ** un **Vu**⁵¹ – tos nosauca par 3 valdniekiem. Sja dinastija nodeva troni dēliem, valsts bija [kā] ģimene zem debesīm. 400 gadus turpinājās Sja dinastijas sabiedrība.
39. Valdnieks Tan uzbruka Sja dinastijai, valsti nosauca par Šan. 600 gadus tā pastāvēja, līdz [valdnieks] **Džou** [to] zaudēja. Valdnieks **Vu** no Džou dinastijas vispirms nogalināja **Džou**⁵². [Džou dinastija pastāvēja] 800 gadus - tā valdīja visilgāk.

⁴⁰ Konfūcija skolnieks.

⁴¹ Attiecas uz iepriekšminētajiem traktātiem „Vidus mērenība” un „Lielā mācība”.

⁴² 12.gs.domātājs Džu Sji izvēlējās šīs četras grāmatas kā konfuciānisma izglītības pamatliteratūru un noteica to obligātu apgušanu ierēdņu eksāmeniem.

⁴³ Žū – erudītie vīri, žudzjia – konfuciānisms.

⁴⁴ Haņ dinastijas laika klasisko rakstu pētnieki.

⁴⁵ [Džuaņ] – komentārs, tradīcija, pārmantojums.

⁴⁶ Gunjan Gao, Dzuo Cjiumin un Gu Lian katrs arī sarakstīja savu hroniku par Pavasaru un Rudeņu periodu. Viņi papildināja jau esošo faktu materiālu ar jaunu interpretāciju un jauniem dokumentiem, kompilējot savus individuālus darbus

⁴⁷ [Dzi] – skolotājs, domātājs, filozofs.

⁴⁸ Domātas hronoloģijas par valdniekiem, imperatoriem, valstīm un dinastijām.

⁴⁹ Viņi bija vienīgie, kuri tālāk nodeva troni talantīgam valdniekam, nevis kādam no viņu pašu klana.

⁵⁰ Kopā šos nosauktos piecus mēdz dēvēt arī par 5 leģendārajiem imperatoriem, kurus uzskatīja par ideālo paraugu valsts politikā.

⁵¹ Valdnieki Veņ un Vu bija tēvs un dēls un valdīja kopīgi, tādēļ viņus pieņem kā vienu.

40. Ar Džou dinastijas *gunhe* [gadu] sāka fiksēt gadaskaitļus. Piedzīvoja **Sjuaņ** un **Jou** valdniekus, pēc tam [galvaspilsētu] pārcēla uz austrumiem.⁵³ Džou ceļš pagrima, valdības pamatprincipi degradējās. Dinastija iesaistījās kara darbībā, kas veicināja ceļojošos oratorus.⁵⁴
41. Austrumu Džou sākās ar Pavasaru un Rudeņu periodu [Čuņciju] un beidzās ar Karojošo Valstu periodu [Džaņguo]. Spēcīgi kļuva 5 hegemoni⁵⁵ un parādījās 7 varoņvalstis⁵⁶. **Jin**⁵⁷ no Cjiņ klana sāka apvienot visas teritorijas. [Varu] pārmantoja **Erši**⁵⁸, Ču un Haņ valstis cīnījās⁵⁹.
42. **Gaodzu** laikā valsts plauka, Haņ dinastijas darbība tika nodibināta. Sasniedzot **Sjaopin** [valdīšanas laiku], **Van Man** sagrāba troni.⁶⁰ **Guanvu** laikā valsts uzplauka un kļuva par Austrumu Haņ. Pēc 400 gadiem [Haņ] dinastija beidzās ar valdnieku **Sjeņ**.
43. Vei, Šu un Vu valstis cīnījās par Haņ troni – šo laiku sauc par Trīsvalstu periodu, kas turpinājās līdz divām Džjiņ valstīm. Pēc tam sekoja Sun un Cji valstis, vēl pēc tam Lian un Čen valstis pārņēma [vadību]. Tās bija Dienvidu dinastijas ar galvaspilsētu Džjiņlin.
44. Ziemeļos Juaņ un Vei dalījās Austrumu un Rietumu [valstīs]. Galmā valdīja **Veņsjuaņ** no Džou valsts un **Gaudi** no Cji valsts. Kad sasniedza Sui dinastiju, visa zeme tika apvienota. [Dienvidu un Ziemeļu valstis] vairs neturpinājās, tās pazaudēja vienoto pārvaldes sistēmu.
45. Tan dinastijas valdnieks **Gaodzu** sapulcināja brīvprātīgo armiju, izbeidza Sui dinastijas nekārtības un nodibināja valsts pamatus. 20 paaudzēs 300 gadus [Tan] tronis tika pārmantots. Lian valsts iznīcināja to un tādēļ valstis nomainījās.
46. Lian, Tan, Džjiņ, kā arī Haņ un Džou – tās sauc par 5 dinastijām un tās visas bija izejas punkts [viena otrai]. **Džao** valdnieks lika uzplaukt Sun dinastijai, pieņemot Džou valdnieka atteikšanos no troņa. [Dinastijai bija] 18 paaudzes, [kuru laikā] sajaucās Dienvidu un Ziemeļu [Sun].
47. Liao un Džjiņ dinastijas abas bija barbaru pēcteči. Juaņ dinastija iznīcināja un pārtrauca Sun troņa pārmantošanu. Ķīnā vienlaicīgi atradās daudzas barbaru ciltis, kas pēc 90 gadiem atgriezās tuksnesī.
48. [Imperatora] **Taidzu** laikā valsts plauka, tā tika nosaukta par Lielo Min dinastiju. *Hunvu* periodā⁶¹ galvaspilsēta bija Džjiņlin. Sasniedzot **Čendzu** [valdīšanas laiku], to pārcēla uz Vaņpin. [Min] 16 paaudzēs pārmantoja troni līdz *čundzeņ*⁶² periodam.
49. Varenie einuhi bija patvaļīgi, uzradās klejojošie laupītāji. **Dzi Čen** ienāca un svētie instrumenti⁶³ iznīka. Cjin dinastijas [imperatora] **Taidzu** [valdība] uzplauka Ljaodun pussalā, tā pēc Džjiņ dinastijas saņēma Min dinastijas zīmogu⁶⁴.
50. Sasniedzot **Šidzu** [valdīšanas laiku], tad [izplatījās idejas par] Lielo Vienotību.⁶⁵ Pēc 12 paaudzēm Cjin dinastijas tronis beidza pastāvēt. **Suņ Džunšāņ**⁶⁶ koordinēja [tautas] masu spēku, gāza despotisko monarhiju un nodibināja Ķīnas Republiku.

⁵² Pēdējo Šan din.valdnieku. Šeit minētais pirmais Džou ir dinastijas nosaukums, bet otrs ir valdnieka vārds, hieroglifi ir atšķirīgi.

⁵³ Līdz ar to iesākās Austrumu Džou dinastija.

⁵⁴ Domātāji, kuri ceļoja no vienas valsts uz otru, lai izplatītu savas idejas un atrastu sponsoru.

⁵⁵ Domāti 5 tā laika monarhi, kuri paši sevi pasludināja par valdniekiem.

⁵⁶ Spēcīgākās valstis Karojošo Valstu periodā: Cjiņ, Ču, Cji, Jeņ, Haņ, Vei un Džao.

⁵⁷ Pirmā vēsturiskā imperatora Cjiņšihuan vārds.

⁵⁸ Cjiņ dinastijas 1.imperatora Cjiņšihuan dēls, kurš pieņēma imperatora vārdu Erši (tulk. otrās paaudze, otrais sekotājs), viņš bija Cjiņ dinastijas otrais imperators.

⁵⁹ Par Cjiņ dinastijas troni.

⁶⁰ l.gs.m.ē. Van Man dibināja t.s. Jauno dinastiju, kas ilga tikai 15 gadus.

⁶¹ Taidzu valdīšanas laiks.

⁶² Pēdējā Min imperatora Sidzun valdīšanas ēras nosaukums.

⁶³ Domāta Min dinastijas galma pārvaldes sistēma.

⁶⁴ Cjin dinastijas dibinātājiem mandžūriem bija kopīgi senči ar Džjiņ dinastijas dzurdženiem Ķīnas ziemeļos. Tāpēc arī sākumā Cjin valsti dēvēja par Vēlīno Džjiņ, atsaucoties uz Džjiņ dinastiju, kas bija valdījusi pirms Min. Min bija ķīniešu valdība.

51. **Juaņ**⁶⁷ nosauca sevi par imperatoru, **Džan**⁶⁸ [centās] atgriezta monarhiju. Koloniālās lielvaras⁶⁹ iebruka un militāristi iesaistījās dramatiskās [cīņās]. **Dzjan Dzješi**⁷⁰ apvienoja brīvprātīgo armiju, nostiprinājās Centrālās [Ķīnas] reģionos, ļāva attīstīties armijai un kultūrai.
52. [Japāņu] pirāti ieradās laupīt un izcēlās Pretestības karš⁷¹. Uzvara tika gūta, pazemojošie līgumi tika anulēti. Kopā oficiālajām dinastijām ir 24 daļas, ja papildina ar Cjin dinastijas vēsturi, tad kopā ir 25.⁷²
53. Kaut gan vēsture ir sarežģīta, mācoties tai ir secība – „Vēsturnieka pieraksti” [Šidzji] pirmie, „Agrīnās Haņ vēsture” [Haņšū] otrā, „Vēlīnās Haņ vēsture” [Houhaņ šū] trešā, „Trīsvalstu pieraksti” [Saņguo džī] ceturte – šīs 4 vēstures [grāmatas] ir vislabāk izstrādātas.
54. Sākumā 4 vēstures apvieno kā liecību ar [klasiskajiem] kanoniem. [Tad] aplūko „Pilnīgo spoguļi” [Tundzjeņ]⁷³ izvērtēšanai un patiesās būtības rašanai. Iepriekšējo dinastiju notikumi visi ir šeit⁷⁴ – pieraksti par kārtīgu valdību un haosu, ziņas par uzplaukumu un norietu.
55. Tas, kurš mācās vēsturi, pārbauda faktū materiālu⁷⁵, savieno pagātņi un tagadni, it kā pats to skatītu savām acīm. Haņ dinastijas **Dzja Kui**, **Dun Džunšu**, **Sju Šen** un **Džen Sjuan** – visi bija kanonu meistari, kuri spēja komentēt viedos⁷⁶.
56. Sun dinastijas **Džou Dundzji**, **Čen Hao** [un **Čen Dzji**], **Džan Dzai**, **Džu Sji** un **Lu Dzjujuaņ**, Min dinastijas **Van** kungs [**Van Janmin**] – visi [sekoja] dao mācībai⁷⁷. **Cju Juaņ** dzeja pamatā bija cilvēku labklājībai.⁷⁸ Tālāk sasniedza **Dzou Jan**, **Mei Čen**, **Džan Cjin**⁷⁹ un **Dzi Juņ**.⁸⁰
57. **Haņ Ju** un **Liu Dzunjuaņ** – abu proza bija dižena.⁸¹ **Li Bai** kā arī **Du Fu** bija dzejas patriarhi.⁸² Visiem, kas mācās, vajag tos vienlīdz labi izprast, lai izplatītu viedo mācības un rezonētu tautas tradīcijas.
58. Ar muti jāskaita, ar sirdi jāpārdomā gan no rīta, gan vakarā. Agrāk [pat] Konfūcijam [**Džunni**]⁸³ bija skolotājs **Sjan Tuo**, senais viedais joprojām centīgi mācījās.⁸⁴
59. Galma sekretariāta direktors **Džao Dzjiņ**⁸⁵ studēja Lu valsts „Apkopotās runas”⁸⁶. Viņš, kaut arī jau bija ierēdnis, vēl joprojām mācījās ar centību.⁸⁷ [**Lu Veņšu**] nogrieza meldrus

⁶⁵ Politiska rakstura utopiska mācība, kas paredzēja absolūti vienlīdzīgu sabiedrību bez valsts robežu, šķiru un nacionalitāšu dalījuma.

⁶⁶ Sun Jatsen.

⁶⁷ Juaņ Šikai.

⁶⁸ Džan Sjuņ.

⁶⁹ Domātas Rietumu valstis, Japāna un Krievija.

⁷⁰ Čan Kaiši.

⁷¹ Ķīnas-Japānas karš.

⁷² Runa iet par oficiālo dinastiju vēsturi, ko rakstīja katras nākamās dinastijas galmā. Šī tradīcija aizsākās Haņ laikā. Par katru dinastiju ir tikai viena oficiālā vēsture.

⁷³ Sun dinastijas vēsturnieka Sima Guan darbs „Kvalitatīvas valsts pārvaldes pilnīgs spoguļis” [Dzidžitundzjeņ].

⁷⁴ Sima Guan darbā saīsinātā formā ir analizēti vairāku dinastiju svarīgākie notikumi (5.gs.-10.gs.).

⁷⁵ Faktū materiāls [šilu] ir oficiālās vēstures grāmatu alternatīvs nosaukums, dinastijas vēstures pierakstu žanrs.

⁷⁶ Ar „viedajiem” domāti senie leģendārie imperatori un viņu ierēdņi, kuriem saskaņā ar tradīciju piedēvē daudzu klasisko kanonu radīšanu.

⁷⁷ Šeit nav domāts daoisms, bet gan neokonfucianisms, ko ķīniešu valodā apzīmē kā mācību par principu vai mācība par dao.

⁷⁸ Cju Juaņ bija Ķīnas pirmais pazīstamais dzejnieks (4.-3.gs.p.m.ē.), kurš rakstīja balādes Ču valsts stilā. Viņš bija valsts patriots, kaut gan neieņēma augsta ierēdņa amatu. Redzot tautas sūro dzīvi, bet nespējot realizēt savus politiskos ideālus un kaut ko darīt cilvēku labā, viņš izdarīja pašnāvību, noslīcinoties upē.

⁷⁹ Sima Sjanžu.

⁸⁰ Visi šeit uzskaitītie bija Haņ dinastijas dzejnieki, kuri rakstīja senā stila dzeju.

⁸¹ Tan dinastijas prozas lielmeistari.

⁸² Ķīnas vispazīstamākie dzejnieki, abi no Tan dinastijas.

⁸³ Džunni bija Konfūcija vārds, ko viņš ieguva, stājoties akadēmiķa kārtā.

⁸⁴ Sjan Tuo tajā laikā bija tikai 7 gadi, bet izslavēts kā brīnumbērns. Konfūcijs jau cienījamā vecumā devās pie viņa mācīties.

un sapina tos; [**Gunsuņ Hun**] nodrāza bambusa plāksnītes. Viņiem nebija grāmatu un tomēr tie zināja uzcītību.⁸⁸

60. [**Suņ Dzjin**] galvu piekarināja pie griestu sijas⁸⁹; [**Su Cjiņ**] īlenu iedūra augšstilbā.⁹⁰ Viņi netika mācīti⁹¹, bet paši mācījās grūtībās. Piemēram, [**Dzju Jiņ**] salika maisiņā jāņtārpiņus⁹²; piemēram, [**Suņ Kan** lasīja] sniega atspulgā⁹³ un, kaut arī ģimenes bija nabadzīgas, mācības nepārtrauca.

61. Piemēram, [**Džu Maičeņ**] nesa malku uz muguras⁹⁴; piemēram [**Li Mi**] piekāra [grāmatu uz vērša] ragiem⁹⁵, kaut gan ķermenis smagi strādāja, tomēr ar lielu atdevi mācījās. **Su Minjuņ**⁹⁶ sāka izrādīt centību 27 gadu vecumā – studēja vēsturi un literatūru.

62. Viņš jau bija vecs un nožēloja, ka ir par vēlu. Jums, jaunie studenti, vajag agrāk par to domāt. Piemēram, **Sjuņ Cjin** 50 gadu vecumā ceļoja uz Dzjisja un praktizēja žu skolas mācības.⁹⁷

63. Kad viņš jau guva panākumus, daudzi dēvēja viņu par izcilu.⁹⁸ Jums, jaunie studenti, arī vajag uzstādīt mērķus. **Dzu Jin** 8 gados spēja deklamēt dzeju⁹⁹; **Li Mi**¹⁰⁰ 7 gados spēja dzejot par šahu.

64. Viņi bija īpaši apdāvināti, un cilvēki tos uzskatīja par brīnumbērniem. Jums, bērniņā mācoties, vajag no viņiem ņemt piemēru. **Cai Veņdzji**¹⁰¹ spēja izprast mūzikas instrumentus; **Sjue Daojuņ**¹⁰² varēja dziedāt un deklamēt.

65. Viņas bija sievietes, tomēr ar asu prātu. Jums, vīriešiem, pašiem vajag būt uzmanīgiem.¹⁰³ Tan dinastijas **Liu Jeņ** bija tikai 7 gadi, bet viņu uzskatīja par brīnumbērnu un viņš kļuva par hieroglifu korektoru.¹⁰⁴

⁸⁵ Sun dinastijas laiks.

⁸⁶ Konfūcija „Apkopotās runas” [Luņju]. Konfūcija dzimtā vieta bija Lu valsts tag. Šaņdunas pussalā.

⁸⁷ Kā iepriekš tekstā minēts, Konfūcija „Apkopotās runas” bija viena no 4 grāmatām, ko parasti lasīja un studēja jau agrā bērniņā, pēc tam iedziļinoties specifiskākā literatūrā. Tomēr Džao Dzjiņ neuzskatīja par nepiemērotu turpināt pētīt šo darbu, uzskatot, ka ar vienu Konfūcija izteicienu iespējams sakārtot visu pasauli.

⁸⁸ Abas personas no Vēlīnās Haņ dinastijas. Viņi uzauga nabadzīgās ģimenēs, kur nevarēja atļauties pirkt grāmatas un rakstāmpiederumus, tādēļ viņi pašrocīgi darināja mūsdienu papīra analogus no niedrēm un bambusa, kur pārrakstīja svarīgākos klasiskos tekstus. Vēlāk abi ieguva nozīmīgus amatus valsts pārvaldē.

⁸⁹ Suņ Dzjiņ bija Dzjiņ valsts (3.-5.gs.) premjerministrs. Jaunībā viņam bija smagi jāstrādā, nebija laika mācībām. Tomēr vakarā, kaut arī pārguris, centīgi mācījās. Viņš piesēja garos matus pie griestu sijas, lai galvai noliecoties pusmiegā saite parautu matus uz augšu un caur sāpēm viņu atmodinātu.

⁹⁰ Su Cjiņ bija Karojošo Valstu perioda premjerministrs. Arī viņam jaunībā bija līdzīga situācija kā Suņ Dzjiņ. Viņš sev iedūra ar īlenu augšstilbā, lai caur sāpēm uzturētu modrumu un varētu turpināt lasīt.

⁹¹ Vecāki neuzspieda viņiem šāda veida sūras mācības.

⁹² Dzju Jiņ no Dzjiņ dinastijas jaunībā bija nabadzīgs un ģimenē nebija iespējas iegādāties eļļas lampu. Vakarā, kad kļuva tumšs, viņš piekāra virs galda maisiņu ar jāņtārpiņiem un to vārīgajā gaismā turpināja mācības. Vēlāk kļuva par Civillietu ministrijas galveno sekretāru.

⁹³ Suņ Kan, arī no Dzjiņ dinastijas, bija līdzīga situācija. Viņš ziemas vakarā, neskatoties uz salu, lasīja grāmatas, izmantojot par gaismekli sniega atspīdumu. Vēlāk ieņēma augsta ierēdņa amatu galma Cenzūras nodaļā.

⁹⁴ Haņ dinastijas ierēdnis Džu Maičeņ bērniņā bija nabadzīgs un viņam bija jāpelna nauda, nesot citiem malku. Darba laiku viņš izmantoja, lai atkārtotu no galvas iemācītos tekstus.

⁹⁵ Sui dinastijas ierēdnim Li Mi bērniņā bija līdzīga situācija, viņam bija jāpelna nauda, ganot citiem lopus. Lai lietderīgi izmantotu laiku, viņš ganībās uzkāra uz vērša ragiem grāmatu un vienlaicīgi studēja rakstus.

⁹⁶ Labāk pazīstams kā Su Sjuņ, Sun dinastijas laika literāts. Viņš sāka nopietni pievērsties mācībām tikai tad, kad viņa dēli Su Ši un Su Če devās uz galvaspilsētu kārtot centralizētos eksāmenus.

⁹⁷ Konfucānisma domātājs Sjuņ Kuan jeb Sjuņdzi Karojošo Valstu laikā. Viņš konfucānisma mācības uzsāka vēlu.

⁹⁸ Sjuņ Kuan kļuva īpaši pazīstams ar savu kontraversiju par cilvēka dabu, uzskatot, ka tā jau sākotnēji ir ļauna un nepieciešamas stingras mācības un likumi, lai to uzlabotu dzīves gaitā.

⁹⁹ Ziemeļu Cji valsts laiks, 6.gs.m.ē. Tā laika imperators ievēroja Dzu Jin talantu un jau 12 gadu vecumā nozīmēja viņu par galma sekretariāta pētnieku.

¹⁰⁰ Tan dinastijas premjerministrs.

¹⁰¹ Vēlīnās Haņ dinastijas pazīstamas literātu ģimenes meita.

¹⁰² Dzjiņ dinastijas premjerministra brāļa meita. Viņai bija izcilas literāras dotības un viņa kļuva par kaligrāfa Van Sjeņdzi literārā salona slavenību. Tai laikā sievietes parasti nepiedalījās literārajos salonos un šis bija ļoti liels retums.

¹⁰³ Lai sievietes jūs nepārspētu.

66. Viņš, kaut gan jauns, pēc statusa pats [jau bija] ierēdnis. Jums, jaunībā mācoties, jābūt centīgiem, un tad sasniegsiet mērķus. Suns sargā nakti, gailis ievada rītu. Ja nemācās, kā lai kļūst par [īstu] cilvēku?¹⁰⁵
67. Zīdārpiņš izdala zīdu, bite nogatavina medu. Cilvēks, kas nemācās, pat nelīdzinās dzīvniekiem. Jaunībā jāapgūst profesija, spēka gados jāveido personība. Vispirms jāsakārto valsts, pēc tam jānes labums tautai.¹⁰⁶
68. Jāveido reputācija, kas parādīs gaismā arī vecākus.¹⁰⁷ Spožums iepriekšējām paaudzēm, bagātība vēlākajām paaudzēm.¹⁰⁸ [Citi] cilvēki atstāj mantojumā bērniem ar zeltu pilnu grozu. Es mācu bērnam tikai šo vienu klasisko rakstu.¹⁰⁹
69. Uzcītībai ir panākumi, izklaidēm nav labuma – ierobežojiet tās! Piemērota ir centība ar visiem spēkiem.

¹⁰⁴ Imperators Sjuančzun pamanīja zēna spējas un jau 7 gadu vecumā iecēla viņu galma amatā par klasisko rakstu hieroglifu pārbaudītāju.

¹⁰⁵ Pat dzīvnieki pilda katrs savu noteiktu pienākumu, vēl jo vairāk tas ir jādara cilvēkam, kas (pēc ķīniešu uzskatiem) ir visu dzīvo radību dvēsele.

¹⁰⁶ „Vispirms ... pēc tam ...” burtiskais tulkojums – „augšā ... apakšā...”, kas nozīmē, ka augstākajos slāņos, aristokrātu un ierēdņu līmenī ir jāpievēršas valsts lietām, bet apakšējos, parastās tautas slāņos ir jā rūpējas par visu iedzīvotāju labklājību.

¹⁰⁷ Izcilības mērķis ir ne tikai gūt slavu sev pašam, bet gan nest godu un atzinību vecākiem.

¹⁰⁸ Katrs cilvēks ir neatraujami saistīts ar saviem priekštečiem un arī ar saviem pēcnācējiem. Gūstot vārdu un slavu, iespējams pagodināt mirušos senčus, kuru labvēlība ķīniešu tradicionālajā sabiedrībā bija ļoti nozīmīga. Bez tam arī bērnu un mazbērnu statuss un loma sabiedrībā visbiežāk bija atkarīga no vecāku panākumiem.

¹⁰⁹ Domāts „Trīs zīmju kanons” kā pamats un iesākums visai izglītībai.